

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ВЧИНЕНИХ ЖІНКАМИ

FORENSIC CLASSIFICATION OF CRIMES AGAINST THE FUNDAMENTALS OF NATIONAL SECURITY COMMITTED BY WOMEN

Кіліміченко Х.Ю., аспірантка кафедри кримінального процесу

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0009-0002-7262-8828

У статті досліджено проблему злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, в умовах повномасштабної збройної агресії. Обґрунтовано, що сучасні реалії воєнного часу зумовили зростання кількості таких кримінальних правопорушень, ускладнення їх форм і способів, а також активне використання інформаційних технологій, соціальних мереж і прихованих каналів комунікації. Наголошено на недостатній розробленості в криміналістичній науці гендерного аспекту злочинної діяльності у сфері посягань на національну безпеку та на домінуванні традиційних уявлень про «чоловічу» модель відповідної злочинної поведінки.

У роботі доведено, що жінки в сучасних умовах можуть виступати не лише пособниками, а й виконавцями, координаторами, інформаційними агентами та організаторами злочинної діяльності, спрямованої на підрив суверенітету, обороноздатності, інформаційної та економічної безпеки держави. Підкреслено, що відсутність чіткої криміналістичної класифікації таких злочинів негативно впливає на ефективність їх виявлення, розслідування та доказування.

На основі здійсненого аналізу розроблено авторську криміналістичну класифікацію злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, з урахуванням криміналістично значущих і гендерно зумовлених ознак. Запропоновано вибіляти класифікаційні групи злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, залежно від предмета / сфери злочинного посягання; залежно від кількості осіб, причетних до вчинення зазначених злочинів; залежно від складності злочинних технологій їх учинення; за функціональною роллю жінки у злочинній діяльності. Обґрунтовано прикладне значення розробленої класифікації для побудови слідчих версій, планування слідчих (розшукових) дій та удосконалення методик розслідування злочинів проти основ національної безпеки України.

Ключові слова: національна безпека, кримінальне правопорушення, злочини проти основ національної безпеки, криміналістична класифікація, гендерний фактор, жінки-злочинниці.

The article examines the problem of crimes against the fundamentals of Ukraine's national security committed by women in the context of full-scale armed aggression. It is substantiated that the contemporary realities of wartime have led to an increase in the number of such criminal offenses, the complication of their forms and methods, as well as the active use of information technologies, social networks, and covert communication channels. Emphasis is placed on the insufficient development in forensic science of the gender aspect of criminal activity in the sphere of encroachments on national security and on the dominance of traditional perceptions of a "male" model of relevant criminal behavior.

The study demonstrates that under modern conditions women may act not only as accomplices but also as direct perpetrators, coordinators, information agents, and organizers of criminal activities aimed at undermining the sovereignty, defense capability, information, and economic security of the state. It is emphasized that the absence of a clear forensic classification of such crimes negatively affects the effectiveness of their detection, investigation, and proof.

Based on the conducted analysis, an author's forensic classification of crimes against the fundamentals of Ukraine's national security committed by women has been developed, taking into account forensically significant and gender-conditioned features. It is proposed to distinguish classification groups of crimes against the fundamentals of Ukraine's national security committed by women depending on the object / sphere of criminal encroachment; the number of persons involved in the commission of such crimes; the level of complexity of criminal technologies used to commit them; and the functional role of women in criminal activity. The applied significance of the proposed classification is substantiated for the construction of investigative versions, planning of investigative (search) actions, and improvement of methods for investigating crimes against the fundamentals of Ukraine's national security.

Key words: national security, criminal offense, crimes against the fundamentals of national security, forensic classification, gender factor, female offenders.

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України злочини проти основ національної безпеки набули системного, багатоаспектного та високого рівня суспільної небезпеки. Сучасна практика досудового розслідування свідчить про зростання кількості таких кримінальних правопорушень, а також про ускладнення форм і способів їх вчинення, зокрема за рахунок активного використання інформаційних технологій, соціальних мереж та прихованих каналів комунікації. Особливої уваги в цьому контексті потребує проблема участі жінок у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки, яка на даний час залишається недостатньо дослідженою у криміналістичній науці.

Традиційно вітчизняні кримінологічні та криміналістичні дослідження орієнтувалися переважно на «типову» чоловічу модель злочинної поведінки, що призвело до формування стереотипних уявлень про роль жінок у злочинах зазначеної категорії. Жіноча ж злочинність в основному розглядається у контексті вчинення ними крадіжок, шахрайств, участі у податкових та інших економічних зло-

чинних схемах, причетності до деяких насильницьких злочинів, де жінки виступають замовниками або безпосередньо вчиняють їх у силу специфіки свого стану або статусу (наприклад, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини), беруть участь у торгівлі людьми, звідництві чи утриманні місць розпусти, експлуатації дітей.

Водночас сучасні реалії демонструють, що жінки можуть виступати не лише пособниками, а й активними виконавцями, координаторами, інформаційними агентами та організаторами злочинної діяльності, спрямованої на підрив суверенітету, обороноздатності, інформаційної та економічної безпеки держави.

Відсутність чіткої криміналістичної класифікації злочинів проти основ національної безпеки, що вчиняються жінками, ускладнює процес виявлення, розслідування та доказування таких кримінальних правопорушень. Це негативно впливає на ефективність планування слідчих (розшукових) дій, побудову слідчих версій та визначення тактичних прийомів досудового розслідування. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба у розробленні систематизованого кри-

міналістичного підходу, який враховував би специфіку мотивації, ролей, способів вчинення злочинів та характер слідової картини, притаманних жіночій злочинній поведінці у сфері посягань на національну безпеку.

Зазначене зумовлює **мету** даної наукової статті, яка спрямована на розроблення криміналістичної класифікації злочинів проти основ національної безпеки, що вчиняються жінками.

У Словнику української мови «класифікація» тлумачиться як система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [2, с. 175]. В.М. Шевчук відзначає, що у криміналістичних джерелах зустрічаються два основні підходи до розуміння криміналістичної класифікації, відповідно до яких вона, по-перше, виступає «засобом, який сприяє систематизації наукових знань і, відповідно, більш осмисленому їх застосуванню» та «допомагає дослідити окремі предмети і явища, встановити закономірності їх розвитку, визначити шляхи використання, де особливого значення набуває евристична функція, яка дозволяє передбачити те, що ще невідоме» [9, с.13], а по-друге – «являє собою специфічний різновид систематизації наукових знань» [10, с.392].

В.А. Журавель криміналістичну класифікацію визначає як «засіб упорядкування окремих категорій злочинів за їх криміналістично значущими ознаками» та додає, «що здійснення криміналістичної класифікації не є самоціллю, оскільки вона розглядається як підстава для побудови системи окремих криміналістичних методик» [1, с.162]. Такої ж позиції притримується В.В. Тищенко, який пропонує розглядати класифікацію одночасно як процес і як результат застосування певного типологічного методу, що дозволяє розділити множинність об'єктів та підмножини за певними ознаками. «Таким чином класифікація дозволяє більш детально розкрити сутність досліджуваних об'єктів, більш повно і точно виокремити та оцінити їх властивості, зв'язки та відносини, сприяє систематизації знань. Криміналістична класифікація злочинів спрямована на систематизацію, вдосконалювання і розвиток методик розслідування окремих категорій злочинів, сприяючи деталізації і з'ясуванню особливостей їх криміналістичної характеристики» [8, с. 28-29].

Аналіз наведених підходів дає підстави дійти висновку, що криміналістична класифікація розглядається в наукових джерелах не лише як формальний інструмент упорядкування знань, а як багатофункціональний метод пізнання, що відіграє систематизуючу, евристичну та прикладну роль. Вона виступає водночас процесом і результатом наукового узагальнення, спрямованого на виокремлення криміналістично значущих ознак злочинів, встановлення закономірностей їх вчинення та розслідування, а також на поглиблене розуміння механізму злочинної діяльності. Безперечним є той факт, що криміналістична класифікація не є самоціллю, оскільки її практичне призначення полягає у створенні науково обґрунтованої основи для формування, удосконалення та диференціації криміналістичних методик розслідування, що забезпечує підвищення ефективності виявлення, розкриття та доказування у провадженнях щодо злочинів відповідних категорій.

Тому побудова криміналістичної класифікації злочинів проти основ національної безпеки, вчинених жінками, спрямована на системне виявлення специфічних особливостей таких протиправних дій із урахуванням гендерного аспекту кримінальної поведінки злочиниць та адаптацію методик розслідування до сучасних реалій боротьби правоохоронних органів із даним проявом протиправної діяльності. Це передбачає аналіз та врахування мотивів, ролі та способів участі жінок у злочинних схемах, оцінку їх впливу на масштаби, характер та наслідки посягань на національну безпеку, а також визначення типових слідових ознак та поведінкових моделей, які можуть бути використані у оперативно-розшуковій та слідчій практиці

та дозволяють виділити окремі класифікаційні групи злочинів досліджуваної категорії.

Слід зазначити, що у криміналістичній літературі існують різні підходи для визначення криміналістично значущих критеріїв, за якими може будуватися класифікація: за способом і обстановкою вчинення злочину; сферою злочинної поведінки; із урахуванням типологічних та інших особливостей особи злочинця (злочинний досвід, вік, спеціальні навички тощо); деякі особисті якості потерпілих [6, с. 366]; за впливом часу та станом розслідування злочину [3, с.401]; за характеристикою слідчої ситуації; способами приховування та маскування злочинної події; умислом та мотивами [4, с.273-274]; особливостями відображення злочинних дій (слідовою картиною) [5, с.426]; за місцем вчинення злочинів [7, с. 62].

Враховуючи викладене вважаємо, що криміналістична класифікація злочинів проти основ національної безпеки, вчинених жінками, повинна базуватися на комплексному підході, що поєднує загальнокриміналістичні критерії із гендерно-орієнтованими особливостями, та виглядає наступним чином:

а) залежно від предмета / сфери злочинного посягання:

- злочини, спрямовані на посягання на державний суверенітет і конституційний лад, тобто впливають на основи державності, легітимність влади, територіальну цілісність (сприяння зміні меж території, участь у колабораційній діяльності, інформаційне або організаційне сприяння антидержавним структурам та ін.);

- злочини у сфері воєнної безпеки, які посягають на обороноздатність, функціонування Збройних Сил України та інших військових формувань (передача відомостей про військові об'єкти, переміщення підрозділів, сприяння диверсійній діяльності, логістичне забезпечення противника та ін.);

- злочини у сфері інформаційної та кібербезпеки, спрямовані на порушення функціонування інформаційного простору та систем управління (збирання і передача інформації з обмеженим доступом, участь жінок у дезінформаційних кампаніях, сприяння кібератакам або інформаційно-психологічним операціям, тощо)

- злочини у сфері економічної безпеки, які посягають на фінансову стабільність та економічний суверенітет держави (фінансування підривної діяльності, використання господарських структур для забезпечення злочинних схем, участь у незаконних фінансових операціях, тощо);

- злочини у гуманітарній та соціокультурній сферах, які спрямовані на підрив національної ідентичності, суспільної єдності та морально-психологічної стійкості (поширення антидержавних наративів, участь у заходах з дискредитації державних символів та історичної пам'яті, тощо);

б) залежно від обстановки учинення злочинів проти основ національної безпеки України:

- злочини, вчинені в умовах мирного часу;
- злочини, вчинені в умовах воєнного стану;
- злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях;

- злочини, вчинені в прикордонних та прифронтових регіонах;

в) залежно від кількості осіб, причетних до вчинення злочинів проти основ національної безпеки України:

- злочини, вчинені одноособово. Характеризуються реалізацією злочинного умислу однією жінкою без безпосередньої участі інших осіб. Такі посягання зазвичай мають простий механізм злочинної діяльності, не носять системного характеру, мають спрощену структуру взаємодії та відносно локалізовану слідову картину. Водночас одноособове вчинення не виключає використання технічних засобів, цифрових платформ або непрямих контактів із представниками ворожої сторони;

– злочини, вчинені у співучасті. Відзначаються узгодженістю дій двох або більше осіб, розподілом ролей та функцій, наявністю спільного умислу. У межах цієї групи доцільно виокремлювати: співучасть із чітким розмежуванням ролей (організатор, виконавець, пособник); співучасть без формалізованого розподілу ролей; співучасть із використанням осіб, які усвідомлюють злочинний характер діяльності частково або не усвідомлюють його взагалі («використання в сліпу»);

– злочини, вчинені у складі організованих груп або злочинних організацій. Характеризуються стійкістю злочинних зв'язків, ієрархічною або мережевою структурою, високим рівнем конспірації та складними злочинними технологіями. У таких випадках жінка рідше може виконувати керівні та частіше забезпечувальні чи комунікаційні функції;

г) *залежно від складності злочинних технологій вчинення злочинів проти основ національної безпеки України:*

– структурно прості злочини, які характеризуються мінімальною підготовкою та виконанням одноразових контактів, вчиненням спонтанних, ситуативно зумовлених дій, а також відсутністю тривалої конспірації або конспірації взагалі, як це буває при колабораційній діяльності;

– злочини із середнім рівнем складності злочинних технологій, які передбачають попередню підготовку, маскування та планування (використання декількох каналів зв'язку, фінансове маскування, часткова конспірація, переміщення територією України, тощо);

– злочини з високим рівнем складності злочинних технологій, які відзначаються системністю, багаторівневістю та тривалістю. Вони можуть передбачати участь жінок у мережевих структурах, застосування засобів кібербезпеки та шифрування, чіткий розподіл ролей;

г) *за функціональною роллю жінки у злочинній діяльності:*

– злочини проти основ національної безпеки України, де жінки виконують організаційну або координаційну роль, здійснюють планування, вербування, розподіл функцій, контроль виконання;

– злочини проти основ національної безпеки України, де жінки виступають виконавцями окремих криміналістично значущих дій (передача даних, фінансування, транспортування зброї чи вибухових пристроїв);

– злочини проти основ національної безпеки України, де жінки виконують дії, пов'язані із забезпеченням реалізації злочинних технологій (забезпечують укриття, зв'язок, маскування, фінансове посередництво, тощо);

– злочини проти основ національної безпеки України, де жінки використовуються «в сліпу» або діють з обмеженим усвідомленням реальної спрямованості власних дій.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що злочини проти основ національної безпеки України, вчинені жінками, становлять самостійну та криміналістично значущу групу кримінальних правопорушень, яка потребує спеціального наукового осмислення й диференційованого підходу у практиці досудового розслідування. Умови повномасштабної збройної агресії проти України істотно трансформували характер таких посягань, зумовивши їх системність, технологічність, багаторівневість та активне залучення жінок до різних форм злочинної діяльності – від одноразових ситуативних дій до участі в організованих мережевих структурах.

Запропонована криміналістична класифікація, побудована за криміналістично значущими критеріями, дозволяє комплексно відобразити механізм злочинної діяльності та виявити типові закономірності її прояву. Такий підхід забезпечує не лише систематизацію знань про злочини досліджуваної категорії, а й створює науково обґрунтовану основу для формування та удосконалення окремих криміналістичних методик їх розслідування.

Врахування гендерно зумовлених особливостей злочинної поведінки жінок дає змогу більш точно прогнозувати характер слідової картини, визначати коло й послідовність слідчих (розшукових) дій, оптимізувати тактичні прийоми допиту, обшуку, негласних слідчих (розшукових) дій та побудову слідчих версій. У підсумку це сприяє підвищенню ефективності виявлення, розкриття й доказування злочинів проти основ національної безпеки України в сучасних умовах.

Отже, розроблена криміналістична класифікація має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки може бути використана як методологічний орієнтир для подальших наукових досліджень, а також як практичний інструмент у діяльності органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у протидії посяганням на національну безпеку держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавель В.А. Криміналістична класифікація злочинів: засади формування та механізм застосування. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2002. № 3(30). С. 160–166.
2. Класифікація: *Словник української мови*: в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. Київ: Наук. думка, 1973. Т. 4: І-М. 840 с. URL: http://ukrlit.org/slovnuk/slovnuk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/ класифікація
3. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
4. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.
5. Криміналістика: підручник. / В.В. Пясовський, Ю. М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
6. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров [та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
7. Малюга В.М. Структура методики розслідування окремих видів злочинів і місце в ній взаємодії слідчого. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. №8. С. 61-65.
8. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.
9. Шевчук В. М. Застосування класифікаційного підходу в дослідженні тактичних операцій. *Митна справа*. 2015. № 4, ч. 2. С. 11–16.
10. Шевчук В. М. Класифікаційний підхід у дослідженні тактичних операцій. *Актуальні проблеми кримінального права, та криміналогії, кримінально-виконавчого права*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Міжн. гуманіт. ун-ту (м. Одеса, 28 жовт. 2011 р.). Одеса, 2011. С. 392–395.